

Britt Mogård, orädd och rak i riksdagsdebatten

År 1965 tillsatte dåvarande Högerpartiet en programkommitté för att under de kommande tre åren utarbeta ett nytt partiprogram. Britt Mogård var ledamot och sekreterare i blocket kultur och utbildning. Avsikten med programarbetet var att spana in i framtiden och söka besvara frågor om hur man skulle kunna öka människors möjligheter att leda utvecklingen i stället för att utvecklingen tilläts leda människan. Britt skriver själv om hur väl hon trivdes med uppgiften: *Aldrig, varken förr eller senare har jag varit med om en så inträngande, fördomsfri och högtstående debatt som under de åren.*¹

Det var om något en politikerskola för kommande riksdagsarbete. När hon invaldes i riksdagen var det naturligt att hon kom med i kulturutskottet. Hon har berättat om hur hon tog itu med att återigen bygga upp en politik, som omfattade olika kulturområden och den moderata synen på framtiden, förenade med utbildningsfrågorna.² Hennes formuleringar om skolan som den viktigaste kulturpolitiska faktorn gjorde redan då intryck på mig.

Jag börjar med att lyfta fram Britt Mogårds betydelse för kulturen, inte för att på något sätt förringa hennes insatser för utbildningen, men för att kulturfrågorna ofta har kommit i skuggan av hennes betydelse för utbildningen.

Rundradiofrågor

Redan det första året i riksdagen, 1969, väckte moderaternas ledamöter i kulturutskottet en motion om översyn av avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Radiomonopolet ledde till heta debatter. Britt var orädd, kunnig och välformulerad och återkom år efter år med synpunkter om bristande objektivitet och saklighet i monopolradion. Moderaterna krävde en parlamentarisk utredning om frihet och konkurrens i etermedia: *Likaväl som vi*

---

¹ Citat från Britt Mogårds självbiografi, *Summa Summarum*, s 122

² *Summa Summarum*, s 150

*vill ha en oberoende och rikt varierad press, vill vi ha frihet och konkurrens i etermedia. Lika lite som vi kan acceptera en enda centraldirigerad tidning för hela landet, kan vi acceptera etermonopolet.*³

Det var givet att frågan om att bryta upp radiomonopolet skulle vara provocerande för de socialistiska partierna. Britt fick utstå gemena påhopp, där de moderata synpunkterna förvanskades till oigenkännlighet, något som hon inte var sen att påpeka: *Jag tror att herr Björk och andra om de läser mitt anförande inte skall finna någon likhet mellan det och den tolkning herr Björk nyss gav.*⁴ Denne herr Björk var Socialdemokraten Kaj Björk, vice ordförande i kulturutskottet.

När jag läser riksdagsdebatten drygt 40 år efteråt, kan jag inte annat än se att hon hade helt rätt. Kaj Björks tolkning var illvillig och felaktig, det var inte bara på grund av olika åsikter. Man får intryck av att Britt Mogård skulle tystas ner, när hon uttryckte sanningar som socialisterna ogillade. De förstod nog inte då att Britt ingalunda lät sig tystas, vare sig om vänstervridningen i radio och TV eller i andra frågor, där hon var engagerad .

En arbetsgrupp inom Moderaterna genomförde en systematisk undersökning av Sveriges Radio och TV under sex veckors tid. Den väldokumenterade undersökningen blev mycket uppmärksammad i pressen. Slutsatserna var: *Vänstergrupperingar fick ofta ett oproportionerligt stort utrymme. Den internationella rapporteringen brast i balans; situationen i socialistiskt och kommunistiskt styrda stater togs sällan upp till kritisk behandling, medan inställningen till USA var negativ i sin helhet. I vissa program, framför allt från ungdomsredaktionen fanns en tendens att diskriminera icke-socialistiska åsikter i debatter och intervjuer.*

Det framgår också att kulturutskottet hade gjort ett uttalande om Sveriges Radio med innebörden: *Radions monopolsituation gjorde det särskilt viktigt att dess frihet och självständighet alltid kombineras med de krav på objektivitet och saklighet som var ålagda bolaget. Utskottet poängterade att det var*

---

³ Riksdagsprotokollet 1971, ärende 73, rundradiofrågor, s 42f

⁴ Rundradiodebatten ärende 73 1971 s 69

nödvändigt att såväl förståelsen för avtalet och känslan av ansvar för att följa det var allmänna och ständigt hölls levande inom företaget.⁵

Det måste betraktas som unikt med en sådan offentlig tillrättavisning. Britt Mogård var ganska belåten över att kulturutskottet ställde sig bakom kritiken mot Sveriges Radio, om än i något förtäckt form.

Allt detta tog Britt upp i riksdagens rundradiodebatt 1973.

Inte heller 1975 skrädde hon orden om radiomonopolet. Då rörde sig diskussionen om att introducera lokalradiosändningar. Moderaterna hävdade att det var viktigt att lokalradion fick en självständig ställning i förhållande till Sveriges Radio. Britt Mogård, som förde partiets talan, hävdade med socialdemokraterna som adressat: *Det faktum att man beträffande radio och TV avvisar varje annan organisation än monopolet, har lett till en förmyndarinställning gentemot enskilda medborgare. Man anser sig ha rätt att uppifrån styra medborgarnas val av information och upplevelser – i värsta fall också ha rätt att påverka deras åsikter i "önskvärd" riktning. Jag syftar här naturligtvis på den så kallade vänstervridningen som ostört fått pågå år efter år, eftersom Radionämnden, vars uppgift är att granska att avtalet med staten följs, inte fått de resurser som gjort det möjligt för dem att följa sin instruktion.*

Den statliga kulturpolitiken.

En av de stora riksdagsdebatterna 1974 rörde det statliga stödet till kulturen. Propositionen hade föregåtts av en stor utredning, kallad kulturutredningen. Kulturfrågorna var i hög grad politiserade i efterdyningarna av 1968 års vänsterrörelse. Samtliga partier lämnade in stora motioner, ofta partimotioner, om förslagen. Uppfattningarna var olika om målformuleringar och framför allt om det nya anslaget för "fritt kollektivt skapande", ett anslag som uteslutande riktades till de så kallade folkrörelserna med studieförbunden. Amatörismen hyllades i motsats till institutionerna, som kunde få en sänkning av sina anslag i reala värden, medan folkrörelserna fick en 25-procentig uppräknings och

---

⁵ Britt Mogård i rundradiodebatten 1973, s 31

utlovades ännu mer om anslagen skulle gå åt. Dessutom utgick nya arrangemangsbidrag till diverse "kulturprogram", anordnade av folkrörelserna.

Moderata Kvinnoförbundet med Britt Mogård som ordförande stod för ett genomarbetat remissvar. Förbundets förslag till målformulering var distinkt och slagkraftigt: *Människans valfrihet, kulturens frihet och kvalitet*. Britt Mogård var den som förde partiets talan i den långa riksdagsdebatten.

Utbildningsminister Zachrisson avfärdade hennes inlägg som "illavarslande". Britt Mogård genmälde: *Jag rekommenderar som vanligt mitt anförande till läsning. Det var riktigt bra, bland annat när det handlade om friheten.*

Själv kan jag inte annat än instämma i hennes egen bedömning. Det var riktigt bra! Begreppet kulturell frihet hade fått en synnerligen torftig behandling både i utredningen och i propositionen. Det enda frihetsbegrepp som behandlades där var yttrandefrihet.

Britt inledde sitt anförande med vad som saknades - och det var mycket ansåg hon. Hon gjorde en grundlig genomgång av vad frihet betydde inom kulturområdet, för de enskilda kulturskaparna, vad valfrihet betydde för kulturpubliken och vad skolan betydde för att barn och ungdom tidigt skulle kunna få kulturupplevelser av skilda slag: *Inget område är så ömtåligt för styrning, censur, inskränkning av friheten som kulturområdet. Varje försök till styrning av kulturen innebär en risk för att väsentliga bidrag förkvävs, att utvecklingen avstannar. Det ligger en allvarlig fara i att bortse från de risker som är förbundna med samhällelig styrning... Kulturpolitik måste bygga på frihet och valfrihet, syfta till ett rikt och varierat kulturliv med stort utrymme för enskilda initiativ och med en sådan spridning att alla samhällsgrupper stimuleras till ökat deltagande i kulturlivet ... Kulturens frihet är mer än yttrandefrihet, det gäller också att garantera medborgarnas frihet att välja mellan olika begivenheter, men även friheten att välja mellan kulturell och annan verksamhet ... Ett levande lokalt kulturliv är ett sätt att stimulera frihet och valfrihet. Viktigast är grundinställningen att de samhälleliga insatserna bärs upp av respekt för enskilda människor och deras önskemål. Det är enskilda människors skapande och enskilda människors upplevelser som bygger upp kulturlivet.*

Lokala företeelser som hembygdsföreningars utåtriktade verksamhet, konstföreningar, hemslöjdsföreningar ingick emellertid inte i området för kulturstöd. Inte heller kunde museerna fortsätta att anordna amatörverksamheter. För att få pengar till föredrag, teater, musik, m.m. måste arrangemangen gå genom de politiska organisationernas studieförbund.

Debatten rörde givetvis också kulturinstitutionernas betydelse. I stället för att minska institutionernas handlingsutrymme borde det vidgas, yttrycktes det i den moderata partimotionen och i Britt Mogårds anförande: *Staten borde träffa avtal med teatrar och museer om ett bättre samarbete med Sveriges Radio för att deras produktioner skulle spridas till en större publik ute i landet.*

Förutom frihet och mångfald krävde Britt Mogård att anslag skulle ges efter kvalitetsbedömningar, något som också många institutioner hade efterfrågat.

Målet: "kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar" inbjöd till debatt. Som ett exempel på en extrem vänsterståndpunkt kan nämnas yttrande från de olika centrumbildningarna som krävde att målet skulle omformuleras så att kampen mot den kommersiella kulturen skulle vara det övergripande målet för samhällets kulturpolitik(!). Också moderaterna ville omformulera målet, men i en annan riktning: *Kulturpolitiken skall motverka de negativa verkningar som kan orsakas av ohämmad kommersialism samt enskild eller samhällelig monopolställning.*⁶

Man undrar ju hur det gick med den stolta satsningen på "fritt kollektivt skapande". Den frågan ställdes av Expressen som senare lät de båda författarna Lars Gustafsson och P-O Enqvist debattera frågan. P-O Enqvist, som varit socialdemokratisk kulturpolitiker hade blivit avskräckt av försöket: "Det blev bara skit".

En märklig uppfattning var att kulturpolitik ibland stämplades som "miljöpolitik", i synnerhet i remissvar som innebar ståndpunkten "allt är kultur".⁷

Britt skiljde noga mellan rena kulturfrågor och rena miljöfrågor, men tog också upp kulturmiljöfrågor i betydelsen bevarande av kulturhistoriskt viktiga miljöer.

---

⁶ Britt Mogårds inlägg i debatten ärende 88 vid 1974 års riksdag, s 33 – 36, s 64

⁷ Remissvar i Proposition nr 28 vid 1974 års riksdag, s 36 ff.

Tillsammans med flera motionärer begärde hon inrättande av en professur i byggnadskultur och bebyggelsemiljö, första gången 1971, något hon återkom med följande år. År 1973 lämnade hon, också tillsammans med medmotionärer, en begäran om skydd för kulturhistoriskt värdefulla miljöer och bebyggelse.

Miljöfrågor

Miljöfrågor om mark och vatten började uppmärksammas 1969 – 1970. Tillsammans med Ove Nordstrand och Ingrid Sundberg, som var naturvetare, motionerade hon om åtgärder för att minska fosfathalten i tvättmedel, varudeklaration om vad tvättmedlen innehöll, samt om effektiv rening. Britt blev känd som en kunnig och stridbar miljöpolitiker, när hon skrev en artikel i DN om dessa frågor sommaren 1969, något som väckte motkrafter inom den kemiska industrin. Hon debatterade i media och arrangerade möten. Ingrid Sundberg intresserade sig dessutom speciellt för föroreningar i Östersjön och Öresund och fick stöd inte bara av Britt. Motionerna, t.ex. med krav på säkerhet vid oljetransporter i Östersjön, frågan om emulgeringsmedel vid oljeutsläpp, svensk-dansk lagstiftning mot nedskräpning i Öresund och internationellt handlingsprogram för vattenvården i Östersjön, var mycket välskrivna och framtidsinriktade. Britt var första namn på motioner om begränsning av svaveldioxidutsläpp i rökgaser och krävde införande av rökgasrening.

Miljöfrågorna kom tidigt upp också på Moderata Kvinnoförbundets agenda. Förbundet ordnade utbildning, miljödaggar och utskick till hushållen om hur man kunde minska sina fosfatutsläpp. Miljöfrågor lyftes av intresserade och insatta moderata kvinnor långt innan miljöpartiet fanns i riksdagen!

Skola för kunskap och fostran

Britt Mogård hade med sig erfarenheter från skolan både som lärare och kommunpolitiker. Flera av hennes tidiga motioner pekar fram mot insatser hon själv kunde genomföra som skolminister. Tidigt uppmärksammade hon behovet av att upptäcka och åtgärda elevers sociala problem. Lärarna såg ofta att det fanns problem, men saknade tid för och kunskap om åtgärder. Det behövdes skolkuratorer, men det saknades precisering av vad de skulle ägna sig åt. Redan 1969, det första riksdagsåret, motionerade hon om skolkuratorer och en utredning av kuratorstjänsternas innehåll, något som pekar fram mot att hon som skolminister tillsatte elevvårdsutredningen, där jag hade förmånen att medverka som ordförande.

En annan tidig fråga gällde likvärdig standard i grundskolorna. I sin motion om detta citerade hon bl.a. propositionen från 1840/41 års riksdag om införande av den obligatoriska skolan i Sverige. Syftet redan där var att garantera en jämn standard för skolorna över hela landet. Britt krävde en utredning om hur man kunde åstadkomma likvärdig standard i rikets grundskolor.

Den frågan sysselsatte henne mycket som skolminister och ett nytt anslagssystem lanserades för att ge även mindre glesbygdsskolor en likvärdig standard jämförbar med tätortskolornas större möjligheter.

En fråga där hon intog en annan åsikt än partiledningen var att vuxna personer med läs- och skrivsvårigheter skulle få kostnadsfri utbildning oavsett undervisningsform. Moderaterna med Gösta Bohman som första namn hade lämnat en motion i frågan, men Britt skrev en egen motion, där hon motiverade sin avvikande ståndpunkt.

Britt var anhängare av valfrihet och konkurrens också inom skolan. Det borde finnas plats för fler enskilda skolor, hävdade hon i en animerad debatt 1972 med bland andra Folkpartisten Jan-Erik Wikström, senare utbildningsminister i den kommande borgerliga regeringen. Wikström hävdade, i likhet med Socialdemokraterna, att det inte borde få finnas fler enskilda skolor än det antal som fanns just då. I debatten med Britt Mogård som Moderaternas främste företrädare, var Moderaterna de enda som hävdade föräldrarnas rätt

att välja skola för barnen, en rättighet som Sverige dessutom hade utlovat genom att ratificera internationella konventioner.⁸

Vad jag här har tagit fram är bara ett fåtal av de många frågor som Britt Mogård lyfte fram i form av motioner, interpellationer, enkla frågor eller i debatter. Hennes engagemang hade både bredd och djup. Hon skaffade sig en imponerande kunskap om sina olika intresseområden.

Britt Mogård var en driven debattör, påläst, rak och orädd. Som moderaternas första namn i kulturutskottet, som Moderata Kvinnoförbundets ordförande och som engagerad i utbildningsfrågor, reste hon mycket i landet och höll uppskattade föredrag i en mängd olika frågor. Mitt intryck är att hon blommade ut allra mest när hon mötte motstånd i debatter. Hon hade lätt för att hitta de rätta orden och gav svar på tal. Hon var aldrig insmickrande, men ändå öppen för andras tankegång, hon visste vad hon ville och rubbades inte i en genomtänkt ståndpunkt. Hon var inte bekväm för motståndare vare sig inom eller utom partiet. Britt har betytt mycket för att föra ut moderat politik på ett pedagogiskt sätt.

När Britt avsiktligt missuppfattades i en debatt, sade hon ofta: *"Jag rekommenderar mitt anförande till läsning."* Ibland tillade hon med glimten i ögat: *"Det är riktigt bra!"*

Det har varit fängslande att läsa Britt Mogårds anföranden och återuppleva Britt från talarstolen efter trettio - fyrtio år. Jag rekommenderar hennes anföranden till läsning! De är riktigt bra. Hennes kloka synpunkter är förvånansvärt aktuella även i dag.

Ann-Marie Petersson

Ann-Marie Petersson.

Fil dr, universitetslektor i historia vid Uppsala universitet.

Kommunalpolitiskt aktiv i Uppsala sedan 1960, bl.a. kommunalråd.

Medlem av styrelsen för Sällskapet för Moderata Kvinnors Historia sedan dess början.

---

⁸ Det gällde såväl Europarådets konvention om mänskliga rättigheter som Unescos om rätten till utbildning.